

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Дегтяренко Тетяни Миколаївни на дисертацію Роменської
Тамари Григорівни «Формування соціально-побутових навичок у дітей
дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.03 – корекційна педагогіка**

Сучасний етап розвитку системи національної освіти, її гуманізація передбачає постановку новітніх завдань і вимог до навчання та виховання дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, зокрема й дітей із дитячим церебральним паралічем. Відомо, що одним із центральних завдань системи освіти є розвиток особистості дитини. Саме дошкільний вік є сензитивним для здобуття дітьми компетентностей, що стануть підґрунтям для їх незалежного існування та ефективної соціалізації. У цьому контексті набуває значущості проблема формування та розвитку предметно-практичної і соціально-комунікативної компетенцій старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем, що визначають їх здатність до особистісної автономії, готовність встановлювати, а також підтримувати необхідні соціальні контакти з іншими особами, ставити мету і самостійно досягати очікуваних результатів власної діяльності. Важливою складовою вирішення цієї проблеми є формування та розвиток у дошкільників із дитячим церебральним паралічем соціально-побутових навичок у комплексі з розвитком локомоторних функцій.

Під час визначення проблемного поля власного дисертаційного дослідження Тамара Григорівна вивчила особливості психофізичного розвитку дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату та серед чинників, що стримують соціалізацію цих дітей, визначила значні труднощі в оволодінні ними соціально-побутовими навичками. Це відповідно потребувало розроблення педагогічної технології, максимально спрямованої на своєчасний, поступальний, корекційно-спрямований педагогічний вплив на формування соціально-побутових навичок в означеній категорії дітей старшого дошкільного віку.

Відтак, беручи до уваги основні сучасні теоретико-методичні підходи до вирішення проблем сучасної спеціальної педагогіки обрана дисертанткою тема може вважатися такою, що відповідає вимогам часу, оскільки дослідження спрямовано на розв'язання проблеми формування та розвитку предметно-практичної діяльності дітей старшого дошкільного віку з ДЦП у широкому сенсі та, зокрема, формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем.

Дисертаційна робота Роменської Т. Г. має теоретико-емпіричний характер, вона представляє собою узагальнений системний науковий аналіз результатів досліджень у галузях загальної педагогіки та історії педагогіки, дошкільної педагогіки та психології, спеціальної педагогіки та психології, соціальної реабілітації, у теорії й практиці освітньо-виховної діяльності; має вигляд цілісного теоретичного вивчення проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем відповідно до визначених мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретико-методологічних засад. Детальна експертиза даної наукової роботи та автореферату дала змогу визначити її гостру актуальність, науково-теоретичну цінність та практичну і соціальну значущість.

Проведене дослідження відрізняється необхідною для наукових робіт **теоретичною** й **емпіричною новизною**, яка узагальнена автором в конструкті «соціально-побутові навички дошкільників із дитячим церебральним паралічем» (далі по тексті – ДЦП), що складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праксеологічного та соціокультурного компонентів, які склали основу експериментальної моделі дослідження соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП. Крім того, конструкт «соціально-побутові навички дітей дошкільного віку з ДЦП» виконує в дослідженні функцію структурної моделі та є умовою синтезу й узагальнення різних уявлень про досліджуваний об'єкт, зокрема зміст понять, що розкривають структурно-компонентну сутність конструкта соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП (соціально-побутова навичка, таксономія видів соціально-побутових навичок; таксони: побутові навички, спільний клас соціальних навичок і макроклас соціально-побутові навички, конструкт «соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП») і т.д.

Основними позитивними характеристиками дослідження, пов'язаними з його **практичною значущістю**, є наступні:

- розроблення діагностичного комплексу вивчення сформованості соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з ДЦП, який може використовуватися як складова комплексного обстеження психофізичного розвитку дошкільників;
- розроблення педагогічної технології формування соціально-побутових навичок у зазначеної категорії дітей з урахуванням виявлених психологічних особливостей, які лежать в основі порушень;
- створення методичного забезпечення з проведення роботи з формування СПН у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП, що сприятиме оптимізації їхнього подальшого навчання.

Слід відмітити широту впровадження дослідження та значну кількість задіяних у ньому дошкільників – 176 дітей шостого-сьомого років життя.

Структура дисертації загальноприйнята, складається з трьох розділів, висновків та додатків.

У першому розділі **«Теоретичні основи формування соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем»** дисертанткою досить детально висвітлено теоретичні та методичні питання щодо окресленої проблеми, розкрито метапредметне трактування поняття «соціально-побутові навички»; з'ясовано, що поняття соціально-побутові навички є інтегративним, і тому може розглядатися із позицій міждисциплінарного підходу. Теоретично обґрунтовано сутнісний зміст поняття через його аналіз у лінгвістиці, культурології, соціології, у дошкільній корекційній педагогіці, спеціальній психології, реабілітології, соціальній педагогіці; проаналізовано теорію і практику формування соціально-побутових навичок у дітей з типовим розвитком і з дитячим церебральним паралічем.

Крім того, автором у даному розділі обґрунтовано необхідність розроблення сучасного програмового та навчально-методичного забезпечення формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Розкрито авторське бачення змісту формування соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем згідно з принципами комплексності, інтеграції та на основі міждисциплінарного підходу; теоретично обґрунтовано у формі терміносистеми понятійно-категоріальний та термінологічний апарат досліджуваної проблеми формування соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем. Виділено та визначено групи термінів, що характеризують теоретико-методологічні аспекти формування соціально-побутових навичок та розкрито сутність конструктів соціально-побутових навичок. Окреслено технологічні аспекти формування соціально-побутових навичок.

У другому розділі **«Стан сформованості соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем»** Роменською Т. Г. окреслено організаційно-методичні підходи до проведення констатувального етапу дослідження, розроблено діагностичний комплекс з опорою на теоретичний конструкт та експериментальну модель.

За результатами, експериментально отриманими дисертанткою під час проведення дослідження, визначено рівні сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праксеологічного, соціокультурного компонентів соціально-побутових навичок. Виявлено, що у старших дошкільників із ДЦП

становлення та розвиток компонентів соціально-побутових навичок відбувається специфічно та нерівномірно внаслідок своєрідності функціонування всіх психічних процесів в умовах змішаного дизонтогенезу, де особливо чітко простежується недостатність моторних функцій.

Найбільш вагомим, за своєю науковою новизною та практичною значущістю, ґрунтовністю внеску у теорію та практику спеціальної педагогіки є останній, третій розділ дисертації **«Експериментальна апробація технології формування соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем».**

Дисертанткою теоретично обґрунтовано і розроблено модель та технологію формування соціально-побутових навичок (далі по тексту – СПН) у дошкільників із ДЦП, яка використовувалась в реабілітаційному процесі в групах ранньої соціальної реабілітації.

Технологія формування ґрунтувалася на теоретико-методичних положеннях: введення поетапного формування розумових дій з оволодіння знаннями, що проходять через етапи – зовнішньої матеріалізованої дії, до гучного промовляння послідовності виконання дії без опори на предмети і перенесення дій у внутрішній план; введення в технологію програми «Школа рук» на підставі прямопропорційної залежності ступеня вправності функції руки, зокрема під час виконання завдань на тренажерах, та успіху дитини у реалізації здобутої ортофункції в усіх сферах активної діяльності; введення системи покрокового навчання; впровадження технології у старшому дошкільному віковому періоді розвитку у зв'язку з сензитивною динамікою розвитку СПН саме в цьому періоді розвитку дитини; базування на певній структурі таксономії: таксонах (навичках) – побутових, соціальних та їх поєднанні в єдине ціле, взаємодії між собою, взаємодетермінації і доповненні одна одної. Технологія формування СПН складалася із 4 основних етапів, кожен з яких передбачав формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праксеологічного та соціокультурного компонентів. Кожен із етапів включав формування того чи іншого компонента з можливістю перенесення акцентів на той з них, який потребує найбільшої уваги. На нашу думку, застосування зазначених компонентів у комплексі позитивно впливало не тільки на формування СПН, а й, опосередковано, на розвиток особистості дитини.

Важливо сказати, що у розділі представлено також розроблене дисертанткою інноваційне методичне забезпечення формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з ДЦП. Для реалізації мотиваційно-ціннісного компонента розроблені таблиці-малюнки, які спрямовані на розвиток стратегії вирішення завдання сприймання майбутньої події, форми реагування в соціально-побутовій ситуації. Для формування

соціокультурного компонента соціально-побутових навичок використовувалися малюнки, які сприяли соціально-середовищній, соціокультурній і міжкультурній адаптації. Під час ознайомлення з таблицями-малюнками нами було звернено увагу на те, що під час їх добору автор застосувала гендерний підхід, що не так часто зустрічається у педагогіці під час виготовлення наочності. Втім, детальне ознайомлення з текстом дисертації (с.68-69) довело те, що автор зберегла традиційні підходи, які існують в соціокультурі України, до формування у дітей уявлень про себе, як психологічну статтю (ставлення до себе як до хлопчика чи дівчинки, усвідомлення своїх психологічних відмінностей, засвоєння відповідних рольових стереотипів) та соціальну статтю (визначається культурою, ментальністю і відображається в соціальних вимогах до жіночності та маскулинності). Для реалізації праксеологічного компонента було використано спеціальні дидактичні посібники (шиті вироби: одяг для спеціальної дидактичної ляльки) та маніпуляційні дошки, розроблені на основі системи покрокового навчання «Step by step» (формування орієнтувальних, інструментальних, організаційно-регулятивних вмінь).

Отримані дисертанткою експериментальні дані засвідчили високу результативність запропонованої педагогічної технології; результати формувального експерименту доводять, що опанування соціально-побутовими навичками для дітей із ДЦП є досяжним, про що свідчить наявність якісних змін у рівнях сформованості компонентів. Після формувального експерименту збільшилась кількість дітей із середнім рівнем на всіх чотирьох етапах експерименту та суттєво знизилась кількість дітей із низьким рівнем.

Результати формувального експерименту продемонстрували наявність позитивних якісних змін у сформованості компонентів соціально-побутових навичок і виявили найбільш значущі відмінності в їх динаміці.

Ступінь обґрунтованості та достовірність положень. Отже, основні положення дисертаційної роботи обґрунтовані фактичними даними, які отримані за допомогою проведених досліджень з використанням сучасних методів дослідження. Вірогідність сформульованих автором висновків та рекомендацій підтверджена достатньо високим методологічним рівнем дослідження.

Викладені в дисертації положення сформульовані у висновках (4 пункти), які аргументовані, обґрунтовані і логічно витікають з отриманих результатів.

Варто відзначити, що заслуговують на особливу увагу додатки, які подані в дисертації, що дає можливість практикам сформувати уявлення про цілісну модель організації педагогічного процесу, в рамках якого використовується педагогічна технологія формування соціально-побутових навичок.

Повнота викладу матеріалів в опублікованих працях. Основний зміст дисертації досить повно відображено в публікаціях автора (загалом 22 публікації), з них: 1 стаття в періодичних виданнях інших держав; 4 статті у наукових фахових виданнях України, що включено до міжнародних наукометричних баз; 3 статті в наукових фахових виданнях України; видано 4 методичні посібники та 1 методичні рекомендації. Результати досліджень доповідались на 14 наукових заходах: конгресах, конференціях, науково-практичних семінарах, за результатами участі в яких автор має 9 публікацій, що додатково відображають наукові результати.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до існуючих вимог. Автореферат та опубліковані роботи відображають основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації. Об'єм дисертації – 286 сторінок тексту. Робота добре ілюстрована – 43 таблиці, 57 рисунків, 8 додатків; список використаної літератури – 292 джерела, у тому числі 17 іноземною мовою.

Оцінюючи дисертаційну роботу Роменської Тамари Григорівни в цілому слід відмітити, що вона є результатом багатоаспектного теоретико-експериментального дослідження однієї з найбільш актуальних у спеціальній педагогіці проблем, результати якого сприяють вирішенню великої кількості її питань та які мають вагомий науковий новизну та практичне значення. Дисертант проявив себе як компетентний фахівець, здатний до системного вивчення складної наукової проблеми.

Однак, поряд з загальною позитивною оцінкою рецензованої дисертаційної роботи висловимо деякі зауваження та побажання.

1. У дисертаційній роботі у назві третього розділу вікові межі дещо розмиті, оскільки автором передбачається «формування соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП», хоча мова йде про старших дошкільників, а не дошкільників загалом.

2. Автором презентоване серйозне методичне забезпечення формування соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП, однак неповною мірою представлене змістово-методичне забезпечення (плани-конспекти занять), оскільки наводиться лише тематика занять кожного етапу реалізації педагогічної технології та відповідне йому методичне забезпечення.

3. Серед переліку психолого-педагогічних умов автор визначає, що важливою умовою ефективного формування соціально-побутових навичок є навчання батьків відповідному набору спеціальних методичних прийомів із формування зазначених навичок. Реалізація цього завдання передбачає проведення індивідуальних занять з дитиною, в яких бере участь її мати. Хотілося б дізнатися, чому дана умова не була зреалізована автором у межах технології формування соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП?

4. У змісті дисертації мають місце незначні стилістичні огріхи, котрі в цілому не знижують науково-інформаційну наповненість проведеного дослідження.

Слід зазначити, що висловлені зауваження та побажання стосуються лише певних аспектів досліджуваної проблеми і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Роменської Т.Г.

Висновок: Таким чином, проведений аналіз змісту дисертації та автореферату дає нам підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Роменської Тамари Григорівни «Формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем» є завершеним самостійним дослідженням, у якому поставлена і на належному рівні розв'язана актуальна для корекційної педагогіки наукова проблема.

Дисертація відповідає вимогам ДАК МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор – Роменська Тамара Григорівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03. – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент

завідувач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

д-р пед. наук,
проф. Дегтяренко Т. М.

